

Инж. Марко УЛИЋЕВИЋ

Завод за пољопривредна истраживања — Титоград

Зашто у виноградарству не постижемо задовољавајуће резултате

Виноградарство је, као што је познато, веома стара и мјестично још увијек развијена пољопривредна грана у јужном дијелу Црне Горе. Ту за винову лозу постоје веома повољни еколошки услови, како за производњу квалитеног вина тако и за стоно, посебно рано грозђе. Ради тога је заједница посљедњих година улагала знатна средства за подизање нових винограда.

Недавно се навршило десет година откако је у Црној Гори посађен први већи савремени (плантажни) виноград на Пољопривредном добру „Крушевац“ (1949 године — 14 хектара). У том периоду површина под новим виноградима проширивана је сваке године те данас стање изгледа приближно овако:

Пољоприв. организација	Површина под виноградима у ха					
	У роду	Младих нерод- них	Укупно заса- ђено	Одо- брена сред- ства	Про- грам у изра- ди за	Укупно за по- дизање
Пољ. добро „Крушевац“	50	20	70	40	—	40
Пољ. добро „Виноградар“	30	90	120	40	—	40
Земаљ. задруга „13 јули“	4	50	54	—	—	—
Земаљ. задруга Јеленак	10	30	40	—	—	—
Пољ. добро „Црмнички виногради“	11	28	39	—	82	82
Пољ. добро „Грађани“	2	3	5	4	—	4
Пољ. добро „Сутоморе“	—	20	20	30	—	30
Зем. задруга Улцињ	2	—	2	54	—	54
Пољ. добро „Јадран“	—	—	—	30	—	30
Пољ. добро Тиват	4	10	14	40	—	40
Пољ. добро Херцегнови	5	5	10	50	—	50
УКУПНО	118	256	374	288	82	370

Овдје нијесу унијети виногради школске економије „Тополица“ који су засађени дијелом пред рат, а дијелом одмах послје рата, као ни мањи виногради код неких других пољопривредних организација.

Ако се мјери према површини под виноградима прије 1950 године, која је цијењена на око 1000 ха, (некад нешто више, некад мање) онда излази да је у току посљедњих 10 година она повећана за 37%, рачунајући само веће винограде на социјалистичком сектору, а приближно толика површина предвиђа се за садњу у наредних неколико година. Ти би виногради требало да значе огроман корак у развоју и унапређењу нашег виноградарства не само по релативно великој површини већ по систему узгоја, сортименту, начину обраде, приносима и продуктивности рада. Досада је ступило на род нешто више од 1/3 посађених винограда, али досадашњи резултати оних у роду као и стање једногодишњих, двогодишњих и трогодишњих, у цјелини узето, су такви да озбиљно забрињавају.

Приноси у виноградима који су ступили на род, не рачунајући Тополицу и Херцегови, досад нијесу прелазили 20 мц грозња по хектару, а силазили су и испод 10 мц/ха („Крушевац“, „Виноградар“, Јеленак, „13 јул“). То је још поразније кад се зна да су неки од њих прешли доба највеће бујности и родности (период од 5 до 10 година) те да се и убудуће код њих тешко може очекивати неко побољшање. Садашње стање младих винограда који још нијесу ступили на род, а којих је врло велика површина (256 ха), не обећава нимало ружичасте перспективе. Они нијесу ништа бољи, но у више случајева и гори, него што су у истој старости били ови који су сада у роду и који дају тако ниске приносе.

Ни у једном од ових нових плантажних винограда није постигнут планирани облик чокота. Његов потенцијал и бујност нијесу већи од једног чокота у класичним виноградима са густом садњом. Кад се има у виду да број чокота у новим виноградима по јединици површине износи свега једну трећину до једну половину нормалног броја чокота у старим виноградима, разумљиво је да при истом родном потенцијалу и приноси морају бити у сразмјери са бројем чокота. Бујност младих винограда је веома слаба; у неким случајевима и трогодишњи засад заостаје иза нормалног једногодишњег, а понегдје је једногодишња лоза гора од нормалне лозе у приоришту. Проријеђеност је уз све то толика (у неким случајевима и преко 25%) да више потсјећа на виноград у изумирању но на млади засад.

У једној анализи посебне комисије Народног одбора Општине Титоград утврђено је да један дио подигнутих винограда у околини Титограда не може покривати ни трошкове производње (плате са доприносима, материјал, опште трошкове) без ануитета, амортизације и разних доприноса. Слично стање предвиђа се и за неке винограде који су још у подизању. Ефикасних мјера које би

нам засада биле приступачне, а које би те винограде учиниле рентабилним, комисија није могла предложити. Настављајући рад у таквим виноградима ми идемо на производњу са губицима које ни у ком виду не компенирамо. Друга једна комисија Секретаријата за пољопривреду и шумарство Црне Горе утврдила је да је стање винограда на пољопривредном добру „Црмнички виногради“ такво да се једна трећина обавезно мора наново засадити, док се за још једну трећину такође препоручује поновна садња, уз темељнију припрему терена и оријентацију на интензивнији узгој. Слично стање утврђено је на младом винограду у Суторини код Игала.

Учињене грјешке у већ посађеним виноградима веома тешко и само дјелимично можемо поправити ради тога ми се не би ни освртали на овај проблем (иако он и сам за себе заслужује пажњу) кад нам не би претстојао огроман рад на подизању нових винограда којима пријете сличне или исте опасности. Није нам, дакле циљ да критикујемо или оптужујемо, већ да, указујући на досадашње недостатке, помогнемо у раду на њиховом отклањању и даљем раду. Недостаци у досадашњем раду на подизању винограда су многобројни и организациони и стручни и виших органа инвеститора и стручњака и политичара. Они су почели већ приликом подизања првих већих винограда. Већина их је почињена из жеље да се што прије подигну нови виногради, да се освоје нове, раније екстензивно коришћене површине, да се и ми што шире укључимо у општи полет и развој привреде у нашој земљи. Претјерана журба да се што прије и што више подигне, проузроковала је низ недостатака који су довели до садашњег стања. Мање-више, сви наши досадашњи подухвати у виноградарству, и не само у виноградарству, носе печат свестране неприпремљености. Било је добре воље, али зато није било ни земљишта, ни довољно квалификованог кадра, ни организација спремних да успјешно изведу задатке. У „Нашој пољопривреди“ се у више наврата говорило о разним питањима у вези са подизањем нових винограда (бр. 3/55; бр. 4/55; бр. 2/56). Већ тада су истакнути сви основни недостаци о којима ће и овдје бити ријечи. Искуство је показало да су тадашња запажања и предвиђања у основи била правилна, али она су веома мало утицала на измјену стања.

Већ 1949 године, кад је одлучено да се хитно подижу нови виногради, иако за то није било ништа спремно, у недостатку властитог садног материјала, на изричну наредбу мјеродавних фактора, набављено је из Србије преко 200.000 ожиљених лозних калемова (за око 50 ха винограда) сорта прокупац и пловдина, иако обје те сорте, а нарочито задња, по квалитету знатно заостају за нашим домаћим сортама. Те године посађено је свега 14 ха винограда, а остатак калемова поново је упрпорен и сађен тек 1950 и 1951 године. Зар није било боље причекати једну го-

дину са подизањем винограда па набавити потребну количину резница и производњу калемова организовати код нас, од наших винских сората? Ако се већ за тих 14 ха, због неблаговременог обезбјеђења, и могла дозволити набавка и садња калемова са стране, чему је служила набавка осталих калемова годину дана унапријед кад се за то вријеме могла код нас произвести потребна количина садног материјала.

Од наших пољопривредних организација се очекује и на њих се врши притисак да виноград што прије подигну. Досада на квалитет рада и сигурност у послу није уопште стављан нагласак. Тражила се само што већа површина. У том правцу дјеловали су мање-више сви фактори. Ту су долазили до изражаја многа неправилна гледишта. Чак и одговорних лица, која су без сумње била добронамјерна, али лаичка, наивна и у крајњем исходу свакако нецјелисходна. Она су гурала одговарајуће пољопривредне организације и стручњаке да раде противу свог убјеђења и да изводе радове у чији су успјех сумњали. По нашем мишљењу то не може правдати стручњаке за претрпљене неуспјехе. Нико од њих није био обавезан да изводи посао у чији повољан исход није био убијеђен, а у крајњој линији није морао да остане у таквој организацији која изводи несолидну инвестициону изградњу. Стручњаци су се морали за своја гледишта много упорније борити, иако то често није било сасвим једноставно, али то је сваком од њих налагало и стручна савјест и грађанска дужност.

Друга једна веома значајна околност која је вјероватно знатно утицала у првом реду на став позваних стручњака, је организационе природе. То су недостаци у нашем службеничком систему. Људи су могли резоновати отприлике овако: Зашто да се замјерају руководиоцима и супротстављају њиховим гледањима? Овдје имам добар материјални положај и док је моја пољопривредна организација у инвестиционој изградњи, средстава ће бити довољно. А касније, кад престану инвестиције, тражићу боље мјесто“. Тако је обично и бивало. Они који су подизали виноград обично су га напустили чим је требало прелазити на редовну производњу. Да су ти људи били обавезни да на објекту који су изграђивали остану одређени број година послије његове изградње и да зависе од тог објекта, њихов став би у току подизања био друкчији. Зато би о тој околности и те како требало водити рачуна при закључивању разних уговора са стручњацима.

Инвестициони програми за подизање винограда имали су доста недостатака. Рађени су шаблонски, без довољног прилагођавања различитим условима, испуштане су поједине значајне операције, није предвиђана сва потребна опрема итд. итд. Али, основна њихова слабост била је у томе што нијесу довољно водили рачуна о квалитету земљишта као основном услову производње. Разматрање и одобравање тих програма вршено је формалистички и површно. При томе се више задржавало на мање

важним странама него на испитивању основних услова за подизање винограда, као што су: земљиште и његова припрема, садни материјал и др. Инвеститори су примједбе на програме обично схватили као атак на властите интересе. Комисија је не ријетко узимала у обзир и разне друге мотиве (заосталост и др.) и боље гледала на инвеститоре и тиме им чинила медвеђу услугу, товарећи им на врат одређену нерационалну инвестицију. Но, с друге стране, пракса је показала да се инвеститори обично нијесу држали програма, нити су радове изводили по њима, већ су испуштали низ значајних операција или су ове изводили са великим закашњењем. При томе треба имати на уму да ни најбољи програм ништа не претставља ако се извођач њега не држи или ако га лоше изводи.

Код нас се претјерано рачунало са скромношћу лозе у погледу њених захтјева према земљишту. И како су скоро сва добра формирана на утринама, у просјеку слабом земљишту ниске плодности, може се замислити какава су тек земљишта одређивана за виноград. У околини Титограда они су подизани у просјеку на веома плитком земљишту испод којег је слијепљени или неслијепљени шљунковити и каменити нанос у који коријенов систем не продире нити се може одржати. Садржај тих земљишта у активним хранивима је веома низак, нарочито у фосфору који је скоро увијек у количини мањој од 1 милиграма на 100 грама земље. У лошем избору земљишта за винограде треба тражити један од значајних разлога досадашњих неуспјеха, али то није ни једини, ни главни разлог. Лоза и скоро свака друга биљка може се гајити усјесно и на прилично ограниченом простору, само ако јој се пружи потребна њега. Можемо тврдити да се чак и на слабијим и плићим земљиштима могао постићи далеко бољи резултат да је земљиште добро припремљено, а садња и њега лозе прописно извођена.

За винограде су одређивана земљишта која су служила као утрина, обрасла пиревином, купином и разним шибљем (околина Титограда) или земљишта под шикаром и шумом (Црмница, Тиват, Сутоморе, Улцињ). Углавном, само добро „Крушевац“ засновало је нове винограде на земљишту које је прије тога више година било коришћено као ораница (али и поред тога јако закоровљено). А како смо припремали та земљишта за виноград? На равним земљиштима смо вршили само риголовање и то обично пред саму садњу. Пиревина није претходно уништавана те је риголовањем доспијевала у дубље слојеве и добијала још повољније услове. Искуство нам је показало да се она у новим виноградима нарочито у околини Титограда развијала невјероватно брзо и обично захватала читав виноград веома густом мрежом ризома. Механичке мјере борбе послје садње (обрада ручна или механичка и чишћење пиревине) показале су се сасвим неефикасним и кад су извођене више година узастопно и уз

знатне финансиске жртве. Међутим, прије садње винограда, у фази припрема, њу је могуће сузбити без великих издатака. На то смо указали у „Нашој пољопривреди“ бр. 2 од 1956 године. У пракси то је сасвим успјешно изведено на једном дијелу имања Завода за пољопривредна истраживања у Титограду и на неким парцелама Пољопривредног добра „Виноградар“ у Зети. Ради се о вишеструком плитком орању површине предвиђене за виноград у току сушног периода који претходи риголовању, односно садњи. Тим радовима се слој земљишта који је прожет ризомима пиревине толико уситни и исуши да пиревина утине. Скоро истовјетан проблем само на бољим земљиштима (Црмница,

Риголовање за виноград у Љешкопољу

Тополица) претставља блор, али се и он на исти начин може сузбити. Треба, дакле, једну сезону раније започети радове и уложити 20 до 30.000 динара по хектару више. Можемо ли што учинити против пиревине у већ посађеним виноградима? Засада нам уливају наду само нови хербециди (Далапон) који се против ризомних трава већ више година успјешно примјењује у САД-у, а у посљедње вријеме све више и у осталим дијеловима свијета. Међутим, у сваком случају, борбу против ризомних корова биће далеко лакше изводити прије садње винограда.

На теренима који су раније били под шикаром и шумом, прво је вршена сјеча шуме, а затим крчење и риголовање. У не-

ким случајевима крчење није извођено као посебна радња, већ су само послуже риголовања скупљени пањеви и површинско коријење. Чишћење није нигдје темељно извршено, већ је лоза сађена у земљишту пуном коријења искрчене шуме и шикаре. Старо је и свима добро познато правило да се виногради и воћњаци због опасности од трулежнице не смију подизати на свјежим крчевинама, нарочито ако ове нијесу темељно очишћене од свих биљних остатака. Ми смо се оглушивали о то правило и морамо бити спремни на одговарајуће посљедице.

С обзиром на досадашња искуства и наше еколошке услове, а посебно на огромну дефицитарност наших земљишта у основним хранивима и органској материји, сматрамо да земљиште предвиђено за виноград треба почети припремати бар 16 мјесеци прије садње, ако се ради о ливади и ораници, или најмање двије године раније, ако треба вршити и крчење земљишта тј. ако је земљиште раније било под шикаром и шумом. Ако земљиште треба ослободити сувишних вода или на њему изградити систем за наводњавање, онда је равнање терена обавезна мјера, која треба да претходи изради каналске и путне мреже. Изравнато земљиште са уједначеним падом у одређеним смјеровима је предуслов за правилно функционисање хидромелиорационих система. Ми смо досада имали два драстична примјера у којима су због непотпуног и површног дренажања и равнања терена пропали поједини дијелови винограда (Црмничко Поље, Суторина) На другој страни имамо примјере винограда засађених у иригационом појасу Љешкопољског канала („Крушевац“, „13 јул“) гдје ће због неизвршеног претходног равнања предвиђено површинско наводњавање бити веома тешко изводљиво.

Равнање земљишта обухваћеног системом површинског наводњавања данас се свуда у свијету изводи као обавезна мјера, без обзира на културу која ће на њему доћи. Код нас су такви системи изграђени на прилично великим површинама (Бјелопавлићка Равница, Љешкопоље), али прописно равнање није нигдје изведено. За ту операцију постоји посебна механизација. Крајње је вријеме да неко од наших организација или више њих набаве одговарајуће гарнитуре за равнање, јер се оно предвиђа на свим већим површинама на којима се организује савремена биљна производња, а од којих је добар дио укључен у гарантоване инвестиције (Бјелопавлићка Равница, Црмничко Поље, Љешкопољски Луг и др.).

С обзиром на поменуто сиромаштво земљишта одабратих за винограде у основним хранљивим елементима и органској материји као и на савремена гледања која, као и у осталим гранама, иду на много интензивније и производније винограде, мелиоративна гнојидба је такође постала обавезна мјера без које се не могу очекивати одговарајући резултати. Она доскоро уопште није извођена. У новим програмима је предвиђена, али практично се

може изводити само минералним гнојивима, јер се потребна количина стајњака као основног органског ђубрива не може обезбиједити ни за један мало већи засад. Проблем се у знатној мјери може ријешити зеленишним ђубрењем, јер поједини усјеви (лущина, боб) могу дати велику зелену масу, али то тражи и још дужи припремни период. Ми смо често водили кратковиду политику, идући за тренутним ефектима, те смо на изриголованој површини, и онако недовољно обскрбљеној, сијали бостан или неку другу културу умјесто усјева за зеленишно ђубрење. Тиме је, с једне стране, земљиште и даље сиромашено, а с друге, што је још теже, онемогућавана је борба противу пиревине, јер је у вријеме кад је требало изводити плитку обраду земљиште било под културом („Крушевац“, „13 јули“, „Црмнички виногради“). Имали смо чак и таквих појава да се бостан сијао и у посађеном младом винограду.

О проблему лозног материјала било је исцрпно ријечено и у „Нашој пољопривреди бр. 3/55). Тамо је указано од каквог је значаја употреба квалитетног садног материјала и на све већу улогу селекционисаних матичних засада домаће лозе и лозних подлога. С друге стране, приказано је какав је материјал сађен у нашим виноградима и колико то негативне посљедице може имати по виноград. Пракса је и код нас потврдила да се само квалитетним калемима могу постићи задовољавајући успјеси. Ми смо употребљавали веома слаб, неуједначен и сортно нечист материјал за садњу. Чак су поједине парцеле сађене неожилјеним калемовима, директно из стратификале, те су се у потпуности морале наново садити („Црмнички виногради“). Материјал који је набављен са стране најчешће није одговарао квалитетно, а уз то има више случајева да је мјесто тражене сорте дата друга или мјешавина више њих.)

Код неких организација садња лозе је вршена чак до половине јуна, понекад на сасвим свјежој крчевини риголованој само десетак дана раније („Црмнички виногради“). Било је и сађења „под мач“, а знатне површине засађене су без икаквог ђубрења калемова. Кад се све то повеже са slabим садним материјалом и slabом његом послије садње, види се да је неуспјех био неминуван. Слаб калем, посађен некад веома касно, у неприпремљену или слабо припремљену, често и закоровљену земљу, без икаквог ђубрења није могао нормално расти и развијати се. Зато није чудо што су многи чокоти већ у првој години били веома закржљали. Њих је обично и даље пратила иста судбина. Обично никад на вријеме нијесу орезани, окопани, добили наслон, оплијевљени, опрскани, нити довољно брањени од корова.

Проблем редовног ђубрења плантажних винограда такође је посебно обрађен („Наша пољопривреда“ бр. 4/1955). Он је веома много засађен избором слабог земљишта за винограде и практично га је немогуће ријешити на бази стајског ђубрива, изузев

у оквиру нових газдинстава која би требало да имају уравнотежену биљну и сточну производњу. Несташица стајског ђубрива се много истиче, и често помиње као основни узрок слабог стања винограда. Иако је то значајан чинилац, ипак је он имао само секундарну улогу, јер код свих оних других недостатака ни стај-

Лупина као усеј за зеленишно ђубриво

ско ђубриво неби много поправило стање. То нам је показало искуство из оних винограда гдје је оно употребљавано (Крушевац).

Послови у винограду су изразито сезонског карактера, са тежиштем на период мај—јун. Пољопривредне организације имале су доста тешкоћа да на вријеме обезбиједи потребну радну снагу. Обично је то доба највећих радова у пољопривреди па је тешко покрити све потребе. То је можда основни узрок непотпуног и неблагоприятног обављања појединих операција у винограду.

Досадашњи систем финансирања, односно коришћења одобрених зајмова, омогућавао је ненамјенско трошење средстава, што су неке пољопривредне организације и те како користиле. Из средстава одобрених за виноград, воћњак или другу намјену, финансирана је прикривено редовна производња или друге непредвиђене инвестиције. Због тога су, били изостављени поједини предвиђени радови у винограду, или су захваћене мање површине („Црмнички виногради“, „Крушевац“). Сада имамо још једну по-

јаву која се може лоше одразити: банка захтијева да се предвиђена транша за једну годину у цјелини утроши. То тјера наше инвеститоре који су, као што смо видјели, обично неприпремљени, да раде на начин који не гарантује успјех, само да утроше средства. Не би ли можда боље било и за банку и за инвеститора да се почетком сваке године договоре о транши за текућу годину на бази стварних могућности, а у оквиру одређених граница?

Иако смо на подизању винограда у ширем плану претрпјели неуспјех ми имамо и сасвим добрих подухвата, истина у знатно скромнијим размјерама. Неким парцелама на Тополици и у Херцеговном сањеним 1949 године, нема се што приговорити. Доста добар је и нови виноград у Грађанима. Међутим, све су то виногради подизани на класичан начин. Од винограда подизаних на савременој основи, са проширеним размацима погодним за механизовану обраду, једино су потпуно усјели они Завода за пољопривредна истраживања у Титограду. Они доказују да су се разумним радом могли избјећи многи досадашњи недостаци и постићи много бољи резултати. Приговори да су ти резултати постигнути повећаним улагањима и повољнијим положајем Завода као установе, немају основе, јер нити су друге организације оскудијевале у средствима, нити им је начин на који су радови извођени код Завода био неприступачан.

Велики виногради прилагођени механизованој обради су новина код нас. Што се гријешило по многим питањима у вези са подизањем тих винограда није велико чудо и у том погледу ни-

Култивација винограда у Зети

јесмо били усамљени. Искуство се морало стицати у току самог рада. Али ако би са сличним грјешкама наставили, не користећи поуке које нам је у веома драстичном облику пракса донијела, онда томе не би могло бити никаквог оправдања.

Досадашња искуства говоре да би се, при даљем раду на подизању винограда, требало држати сљедећих основних начелних поставки:

— За винограде одређивати земљиште довољне дубине и довољне плодности да се на њему може засновати интензивна, високоприносна производња. Пожељни су терени који се могу наводњавати. Избјегавати сувише стрме положаје на којима се не може примјенити стандардна механизација као и плитка и забарена земљишта.

— Остављати довољно времена за припрему земљишта за садњу. Припрему у цјелини обављати како у погледу сузбијања пиревине, тако и у погледу крчења, риголовања, мелиоративне гнојидбе, планирања, израде дренажног и иригационог система, парцелације, набавке опреме итд итд.

— Настојати да се радови на подизању винограда изведу по програму, али ни по коју цијену не вршити садњу винограда на непотпуно припремљеном земљишту. У том погледу енергично се одупријети сваком притиску, било да он долази на основу већ склопљених аранжмана са банком, било са неке друге стране.

— Садити само првокласни садни материја. Садњу ни у ком случају не обављати после 15 априла.

— Приоритет у раду увијек давати посађеним виноградима. Не почињати рад на подизању нових, прије но су потпуно савладани текући послови на већ засађеним виноградима.

Виноград не подноси ни краткотрајно запуштање. Зато треба садити само онолику површину коју можемо прописно његовати и одржавати. И за инвеститора и за финансијера боље је да буде посађена мања површина, али солидно и квалитетно, но велика са недостацима који је осуђују на пропадање. То би требало да рјешавају програм и уговор о зајму. Али ако они одударају од стварних могућности, чему инсистирати на ономе што суштински значе бацање пара.

Ми имамо повољне услове за виноградарство и пожељно је да се оно што прије унаприједи и прошири. Зато интенције за подизање нових винограда можемо само поздравити. Темпо треба да буде што бржи, али ни у којем случају и ни под којим условима на рачун квалитета и солидности.

Иако смо се овдје осврнули скоро искључиво на виноградарство, убијеђени смо да слични недостаци прате досадашња

инвестирања и у другим пољопривредним гранама, а у првом реду у воћарству. Зато сматрамо да једна слична анализа не би била сувишна ни за остале области у пољопривреди.

ЛИТЕРАТУРА:

1. Ј. Аврамов: Нека искуства у вези са подизањем плантажних винограда и питања приноса у виноградарству НРС, „Пољопривреда“ бр. 3/1958.
2. С. Лазић: Неки организационо — економско — агротехнички проблеми подизања винограда, „Пољопривреда“ бр. 3/1958.
3. М. Улићевић: Осврт на неке проблеме нашег виноградарства „Наша пољопривреда“ бр. 3/1955.
4. М. Улићевић: О ђубрењу плантажних винограда у околини Титограда, „Наша пољопривреда“ бр. 4/1955.
5. М. Улићевим: Нека искуства и запажања из досадашњег рада у нашим плантажним виноградима, „Наша пољопривреда“ бр. 2/1956.